

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 2(16), 2025

Мукачево

УДК001(051)(045)''540*6''

НЗ4

Рекомендовано до поширення через мережу
Інтернет

Науково-технічною радою
Мукачівського державного університету
(Протокол №9 від 15 грудня 2025 р.)

Головний редактор:

Туріс Інгрід Юріївна – проректор з науково-педагогічної роботи, кандидат філологічних наук, доцент, Мукачівський державний університет.

Заступник головного редактора:

Молнар Тетяна Іванівна – голова Наукового товариства студентів, аспірантів, молодих вчених, Мукачівський державний університет

Відповідальний секретар: Мовчан К.М., директор наукової бібліотеки, Мукачівський державний університет

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кабацій Василь Миколайович – к. ф-м. н., доцент.

Козарь Оксана Петрівна – д-р. т. н., академік Української технологічної академії (м. Київ), професор кафедри інженерії, технологій та професійної освіти.

Корнієнко Інокентій Олексійович – д-р. психол. н., професор.

Коробка Юлія Віталіївна – к.і.н., доцент, завідувач кафедри готельно-ресторанної і музейної справи

Лужанська Тетяна Юріївна – к. географічних наук, доцент.

Малець Олександр Омелянович – д-р. і. н., професор.

Моргун Алла Володимирівна – к. філол. н.

Попович Наталія Михайлівна – д-р. пед. н., доцент

Проскура Володимир Федорович – д-р е. н., професор.

Реслер Марина Василівна – д-р е. н., професор, академік Академії економічних наук.

Стегней Маріанна Іванівна – д-р. е. н., професор

Теличко Наталія Вікторівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання.

Товканець Ганна Василівна – д-р пед. н., професор

Фізеші Октавія Йосипівна – д-р. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту

Черепаня Наталія Іванівна – к.пед.н., доцент

Черничко Тетяна Вікторівна – д-р. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів.

УДК 373.2.015.31:17.022.1:398(045)

Дудаш О.С.

PhD, ст. викл. кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Мукачівського державного університету

Гулан М. І.

здобувачка вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта,
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
Мукачівський державний університет

ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті розглядаються практичні методи виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку через використання українського народного мистецтва. Дослідження підкреслює роль фольклору у формуванні моральної свідомості, розвитку соціальних норм та формування поведінкових стратегій у дітей. Різні жанри народного мистецтва, включаючи казки, прислів'я, дитячі пісні та ігри, аналізуються на предмет їхнього освітнього потенціалу. Результати дослідження показують, що інтеграція фольклору в дошкільну освітню практику в поєднанні із залученням сім'ї ефективно сприяє розвитку відповідальності у дітей раннього віку.

Ключові слова: дошкільна освіта, відповідальна поведінка, моральний розвиток, українське народне мистецтво, педагогічні методики.

The article examines practical methods for fostering responsible behavior in preschool children through the use of Ukrainian folk art. The study emphasizes the role of folklore in shaping moral consciousness, developing social norms, and forming behavioral strategies in children. Various genres of folk art, including fairy tales, proverbs, nursery rhymes, songs, and games, are analyzed for their educational potential. The findings demonstrate that integrating folklore into preschool educational practices, combined with family involvement, effectively promotes the development of responsibility in young children.

Keywords: preschool education, responsible behavior, moral development, Ukrainian folk art, pedagogical techniques.

Виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку є однією з ключових задач дошкільної освіти, оскільки саме в цей період формуються первинні моральні уявлення, норми соціальної взаємодії та здатність оцінювати власні дії. Народний фольклор є унікальним засобом морального виховання, який формує емоційне сприйняття, моральні оцінки та поведінкові стратегії.

Дослідження Л. М. Пастушенко висвітлюють когнітивний компонент моральної свідомості дітей, підкреслюючи необхідність емоційно насиченого та ціннісно зорієнтованого виховного впливу. С. Русова акцентує на важливості поєднання зовнішнього впливу та внутрішнього наслідування в процесі становлення моральної поведінки, а також на використанні усної народної творчості. Практичні методичні рекомендації щодо використання фольклору в дошкільному вихованні надають Т. В. Коваль, Н. О. Комарівська та К. А. Колеснік, підкреслюючи цінність різних жанрів: казок, прислів'їв, забавлянок, пісень, мирилок та лічилок.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та визначити ефективні шляхи формування відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку через український народний фольклор.

Виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку належить до базових завдань дошкільної освіти, оскільки саме в цей віковий період формуються первинні моральні уявлення, норми соціальної взаємодії, уміння оцінювати власні вчинки та наслідки дій. Відповідальність як моральна якість включає емоційну чутливість, розвинуту совісність, здатність до самоконтролю та внутрішньої регуляції поведінки. Як свідчать психолого-педагогічні положення, моральна свідомість дитини складається з чуттєвих реакцій, уявлень та осмислених суджень, які з часом переходять від безпосереднього, ситуативного рівня до елементарного раціонального аналізу [1, с. 464]. Саме тому виховний вплив повинен бути одночасно емоційно насиченим, ціннісно зорієнтованим та організованим у формах діяльності, природних для дошкільника.

У педагогічній науці неодноразово наголошувалося, що ефективне моральне виховання можливе за умови поєднання зовнішнього впливу та внутрішнього «наслідування» як механізму становлення поведінкових норм. С. Русова вказувала, що слухняність як підлягання сугестії поступово трансформується у звичку до моральної поведінки, якщо вихователь уміло спрямовує дитину на співчуття, допомогу й доброзичливість [2, с. 71]. Вона

підкреслювала важливість створення соціального оточення, у якому дитина матиме можливість проявляти активну моральну дію – співпрацю, підтримку, чуйність, а в подальшому – внутрішнє прийняття моральних норм, що формується значно пізніше зовнішнього наслідування [2, с. 88]. Значну увагу Русова приділяла й використанню усної народної творчості як засобу морального виховання [2, с. 90].

У цьому контексті український народний фольклор становить унікальне педагогічне підґрунтя. Його жанрова різноманітність – казки, прислів'я, забавлянки, пісні, мирилки, лічилки, колісанки – забезпечує різні рівні впливу на дитину: від емоційного переживання до формування поведінкових стратегій. Фольклор апелює до духовної традиції народу, у якій закріплено цінності добра, працьовитості, чесності, відповідальності, шанування старших, уміння доводити справу до кінця. Саме тому використання народної словесності в освітньому процесі створює природне середовище для формування відповідальної поведінки.

Дані сучасних педагогічних спостережень свідчать, що в практиці дошкільних закладів фольклор використовується нерівномірно: найбільше – казки та пісні, найменше – малі жанри (мирилки, прислів'я, забавлянки, утішки) [3, с. 20]. Проте саме малі жанри здатні швидко й ефективно впливати на формування поведінкових норм завдяки своїй короткості, образності, ритмічності та широким можливостям для рольових ситуацій.

Ефективність фольклору в моральному та поведінковому вихованні пояснюється тим, що він створює емоційно насичені, часто сюжетні ситуації, у яких дитина може відчувати наслідки вчинків персонажів, співпережити героям, а відтак – перенести ці переживання у власний досвід. У казках добро завжди отримує підтримку, відповідальний герой винагороджується, а лінощі, брехня або безвідповідальність мають природні наслідки. У прислів'ях дитина чує узагальнені оцінні формули: «Краще не обіцяти, ніж слова не здержати», «Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш» – саме такі приклади

використовуються як зміст морального завдання для формування відповідальності за власні слова та вчинки [4, с. 180].

Фольклорні ігри та лічилки є надзвичайно важливими для формування відповідальної поведінки у сфері соціальної взаємодії. Лічилки навчають дітей справедливо розподіляти ролі, узгоджувати дії, уникати конфліктів і визнавати черговість, а також сприяють розвитку товариськості та дружніх стосунків. Дразнилки та прозивалки, хоча й демонструють негативні емоційні прояви, можуть використовуватись педагогом як основа для обговорення емоційної поведінки, її наслідків і шляхів конструктивного розв'язання конфліктів [3, с. 32-33].

Практичними шляхами виховання відповідальності засобами фольклору є створення системи цілеспрямованих виховних ситуацій. Це можуть бути:

- казкотерапевтичні бесіди – після читання казки вихователь пропонує дітям обговорити мотиви й вчинки персонажів, порівняти їх із власним досвідом. Такий підхід застосовувався під час роботи з оповіданнями та ілюстраціями, наприклад у бесіді про справжню дружбу, де прислів'я виступали критеріями оцінки поведінки героїв.

- ігрові ситуації на основі фольклорних сюжетів – інсценізації, драматизації, виконання ролей дозволяють прожити ситуацію відповідальності: догляд за молодшими, виконання обов'язків, дотримання правил гри. Відомо, що ігрова діяльність є домінантною у розвитку старших дошкільників і забезпечує максимальну активність дітей [3, с. 43].

- залучення прислів'їв та приказок у повсякденне життя групи -вихователь може використовувати їх як моральні орієнтири у життєвих ситуаціях: під час чергування, прибирання, догляду за рослинами, допомоги товаришеві. Таким чином прислів'я стають не лише мовним матеріалом, а й ціннісною формулою дії.

Педагогічна практика свідчить, що виховні завдання, спрямовані на формування ввічливості, відповідальності, турботи про інших, найчастіше реалізуються через ознайомлення з довкіллям, художню літературу, працю,

музику та конструювання [3, с. 131]. Проте важливою умовою є інтегрованість виховного впливу: дитина має зустрічатися з проявами відповідальності у різних видах діяльності та різних ситуаціях, а фольклор повинен бути невід'ємною частиною цього багатозарового досвіду.

Формування відповідальної поведінки неможливе без участі сім'ї, оскільки єдність вимог ЗДО і родини є обов'язковою складовою морального виховання. Тому важливо залучати батьків до використання фольклору вдома – читання казок перед сном, спільне виконання обрядових пісень, використання прислів'їв у сімейному спілкуванні, відтворення народних ігор у сімейному колі.

Отже, практичні шляхи виховання відповідальної поведінки у дітей дошкільного віку засобами народного фольклору включають системне використання казок, прислів'їв, ігор та лічилок, організацію морально орієнтованих виховних ситуацій, інтеграцію фольклору у різні види діяльності та активну участь сім'ї. Фольклор забезпечує емоційне та ціннісне засвоєння моральних норм. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці комплексних програм інтеграції фольклору в сучасний дошкільний освітній процес, а також у вивченні впливу окремих жанрів фольклору на різні аспекти морального та соціального розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пастушенко Л. М. Розвиток когнітивного компонента моральної свідомості у дошкільному віці. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2012. Вип. 15. С. 463–472.
2. Русова С. Нова школа соціального виховання / за ред. Є. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. Кн. 2. С. 16–105.
3. Коваль Т. В., Комарівська Н. О., Колеснік К. А. Український дитячий фольклор (матеріали для вивчення з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку): навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ, 2024. 142 с.
4. Колеснік К. А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні. *Наукові пошуки ХХІ століття: молодіжний вимір*: матеріали ІІІ Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. Київ, 2015. С. 177–182.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>